

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริง ในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัย*

LEGAL ISSUES CONCERNING THE ROLE OF THE ADJUDICATORY PANEL IN FACT FINDING IN CASES WHERE BUDDHIST MONKS ARE ACCUSED OF VIOLATING THE DHAMMA AND THE VINAYA

สมศักดิ์ สุกเพ็ง^{*1}, วิชา มหาคุณ¹, ธาณี วรภัทร์¹

Somsak Sukpeng^{*1}, Vicha Mahakun¹, Thaneer Voraphatr¹

คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ปทุมธานี ประเทศไทย

Faculty of Law, Rangsit University, ParthumThani, Thailand

*Corresponding author E-mail: sukpeng-somsak@hotmail.com

บทคัดย่อ

แม้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายเถรสมาคมที่ตราขึ้นตามกฎหมายดังกล่าวจะให้คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวางในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี แต่การวิจัยพบข้อจำกัดเชิงโครงสร้างสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ (1) การขาดอำนาจบังคับบุคคลภายนอกองค์กรศาสนาให้มาให้ถ้อยคำหรือส่งมอบพยานหลักฐาน (2) การขาดอำนาจให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัย และ (3) การขาดหน่วยงานหรือบุคลากรสนับสนุนที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านในการรวบรวมพยานหลักฐาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพและความถูกต้องเป็นธรรมในการวินิจฉัย จากการศึกษากฎหมายเปรียบเทียบพบว่าระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีขององค์กรศาสนาในต่างประเทศ เช่น ศรีลังกา เมียนมา และศาสนจักรโรมันคาทอลิก ล้วนใช้ระบบใดส่วนโดยให้ผู้วินิจฉัยหรือผู้พิพากษามีบทบาทสำคัญในการซักถามและรวบรวมพยานหลักฐานอันสะท้อนถึงความมุ่งหมายในการค้นหาความจริงแท้ และเมื่อเทียบกับบริบทของไทยในทางประวัติศาสตร์พบว่ากฎหมายในอดีตเคยมีระบบที่เปิดโอกาสให้คณะสงฆ์ใช้อำนาจบังคับและได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานของรัฐ แต่กฎหมายปัจจุบันกลับลดทอนอำนาจดังกล่าวลง ข้อเสนอเชิงนโยบายทางกฎหมายจึงมุ่งไปที่การปรับปรุงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยให้คณะผู้พิจารณามีสถานะเป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามความในประมวลกฎหมายอาญา เพื่อให้มีอำนาจเรียกเอกสาร หลักฐาน และบุคคลรวมทั้งสั่งการให้หน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวนสนับสนุนการดำเนินการได้ อีกทั้งควรจัดตั้งระบบผู้ช่วยคณะผู้พิจารณาเพื่อช่วยรวบรวมพยานหลักฐานอย่างมีประสิทธิภาพ แนวทางดังกล่าวจะช่วยให้อำนาจพิจารณาวินิจฉัยมีความน่าเชื่อถือ เป็นธรรม และคงไว้ซึ่งความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาในสังคม

คำสำคัญ: คณะผู้พิจารณา, การแสวงหาข้อเท็จจริง, พระภิกษุ, พระธรรมวินัย, มหาเถรสมาคม

Abstract

Although the Sangha Act B.E. 2505 (1962) and the regulations issued thereunder by the Supreme Sangha Council confer broad authority upon the adjudicatory panel to ascertain facts in ecclesiastical proceedings, this research identifies three significant structural limitations. These include: (1) the absence of statutory power to compel persons outside the religious organization to appear, testify, or produce documentary or other evidentiary materials; (2) the lack of authority to require state agencies or public officials to undertake actions in support of adjudicative proceedings; and (3) the absence of specialized institutional mechanisms or qualified personnel to assist in the systematic collection and evaluation of evidence. Such limitations materially affect both the efficiency and the fairness of ecclesiastical adjudication. A comparative legal analysis demonstrates that fact-finding mechanisms employed by religious institutions in foreign jurisdictions—such as Sri Lanka, Myanmar, and the Roman Catholic Church—predominantly adopt inquisitorial models. Under such systems, adjudicators or ecclesiastical judges assume an active role in examining witnesses and gathering evidence, reflecting a normative commitment to the discovery of substantive truth. Historical examination of the Thai legal context further reveals that prior legislation afforded the Sangha broader coercive authority and institutional support from state agencies. By contrast, contemporary legislation has substantially curtailed such powers. Accordingly, this study advances policy-oriented legal recommendations aimed at amending the Sangha Act B.E. 2505 (1962). It proposes that members of the adjudicatory panel be accorded the legal status of “competent officials in the administration of justice” within the meaning of the Penal Code, thereby enabling them to summon documents, evidence, and witnesses, and to direct state agencies or investigative officers to provide necessary assistance. Furthermore, it recommends the establishment of a formal system of adjudicatory assistants to enhance the effectiveness of evidentiary collection. Such reforms would strengthen the credibility, procedural fairness, and institutional legitimacy of ecclesiastical adjudication, while preserving public confidence in Buddhism within Thai society.

Keywords: Adjudicatory Panel, Fact-Finding, Buddhist Monks, The Dhamma and the Vinaya, The Supreme Sangha Council of Thailand

บทนำ

การแสวงหาข้อเท็จจริงถือเป็นหัวใจสำคัญของกระบวนการยุติธรรมทั้งในองค์กรทางโลกและองค์กรทางศาสนา การที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจำเป็นต้องมีการแสวงหาข้อเท็จจริงอย่างรอบด้าน ด้วยความเป็นธรรม ทั้งนี้ เพื่อมิให้เกิดความลำเอียงหรือการวินิจฉัยที่ปราศจากข้อเท็จจริงอันครบถ้วน แม้

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายเถรสมาคมที่ตราขึ้นตามกฎหมายดังกล่าวจะกำหนดขอบเขตอำนาจของคณะผู้พิจารณาไว้อย่างกว้างขวางในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นการขาดอำนาจบังคับบุคคลภายนอกองค์กรศาสนาให้มาให้ถ้อยคำ การขาดเครื่องมือทางกฎหมายที่มีผลบังคับให้ส่งมอบพยานหลักฐาน การไม่สามารถสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามามีส่วนร่วมในการตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริง ตลอดจนการไม่มีหน่วยงานสนับสนุนเฉพาะทางในการรวบรวมพยานหลักฐานเช่นในอดีต ข้อจำกัดดังกล่าวไม่เพียงส่งผลให้การพิจารณาของคณะผู้พิจารณาขาดประสิทธิภาพในคดีที่มีความซับซ้อนหรือเกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานทางเทคนิค หากยังอาจก่อให้เกิดความเสี่ยงต่อการวินิจฉัยที่คลาดเคลื่อน ขาดความเป็นธรรม และกระทบต่อสิทธิของพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา นอกจากนี้ยังส่งผลกระทบต่อเชิงโครงสร้างต่อระบบการบริหารกิจการคณะสงฆ์ และบั่นทอนความศรัทธาของสาธุชนที่มีต่อพระพุทธศาสนาโดยรวม ด้วยเหตุนี้ การศึกษาบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงจึงมีความสำคัญทั้งในเชิงทฤษฎีและเชิงปฏิบัติ เพื่อชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดของกฎหมายปัจจุบัน วิเคราะห์ผลกระทบที่เกิดขึ้น และเสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายหรือกลไกที่เกี่ยวข้องให้สอดคล้องกับหลักนิติธรรม ความเป็นธรรม และการธำรงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือของพระพุทธศาสนาในสังคมไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในทางคดี
2. เพื่อศึกษาบทบาทพระภิกษุผู้วินิจฉัยหรือผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีขององค์กรศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหเกี่ยวกับบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในประเทศไทย

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยจากเอกสาร (Documentary Research) โดยคัดเลือกข้อมูลจากตัวบทกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ได้แก่ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 กฎมหาเถรสมาคม กฎหมายเกี่ยวกับคณะสงฆ์ในเชิงประวัติศาสตร์ และคำพิพากษาศาลฎีกา ตลอดจนตำรากฎหมาย วิทยานิพนธ์ และบทความทางนิติศาสตร์ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ รวมถึงเอกสารกฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องทั้งในศรีลังกา เมียนมา และศาสนจักรโรมันคาทอลิก โดยคัดเลือกเอกสารจากเกณฑ์ความเกี่ยวข้อง ความน่าเชื่อถือ และความเหมาะสมต่อการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ ครอบคลุมช่วงเวลาตั้งแต่กฎหมายไทยในอดีตถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ร่วมกับการตีความเชิงกฎหมายและการวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ เพื่อสังเคราะห์เป็นข้อเสนอเชิงนโยบายกฎหมาย

ผลการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในทางคดี

ระบบการแสวงหาข้อเท็จจริงในทางคดีนั้น อาจแบ่งออกได้เป็น 3 ระบบ คือ (1) ระบบกล่าวหา (Accusatorial System) เป็นระบบที่ใช้กันในประเทศที่ระบบกฎหมายเป็นคอมมอนลอว์ (Common Law) ศาลจะวางตัวเป็นกลางอย่างเคร่งครัด (Neutrality) ศาลมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมไม่ว่าในทางเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่คู่ความฝ่ายใด โจทก์กับจำเลยในฐานะตัวความมีบทบาทสำคัญในการพิสูจน์ความจริง ศาลจะไม่ช่วยคู่ความแสวงหาพยานหลักฐานเพิ่มเติมแต่อย่างใด ความจริงที่ปรากฏในระบบนี้อาจเป็นเพียง “ความจริงตามแบบพิธี” ไม่ใช่ “ความจริงแท้” เสมอไป (2) ระบบไต่สวน (Inquisitorial System) มีที่มาจากอิทธิพลวิธีการชำระความของผู้มีอำนาจในศาสนาโรมันคาทอลิก ศาลเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาคดี มีอำนาจที่จะสืบพยานหลักฐานเพิ่มเติมหรือดสืบพยานหลักฐาน เพื่อค้นหาข้อเท็จจริงให้ได้ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด ศาลอาจใช้ดุลพินิจในการแสวงหาความจริงได้อย่างกว้างขวาง จุดเด่นคือมุ่ง “แสวงหาความจริงแท้” (Truth) มิได้จำกัดการพิสูจน์อยู่ที่การนำเสนอพยานหลักฐานของคู่ความเท่านั้น แต่เปิดโอกาสให้ศาลแสวงหาข้อเท็จจริงได้อย่างเต็มที่ (อุดม รัฐอมฤต, 2568) และ (3) ระบบผสม (Mixed System) เป็นระบบที่ปรับใช้ลักษณะเด่นของทั้งสองระบบ (เข็มชัย ชุติวงศ์, 2565) เช่น การพิจารณาคดีอาจมีลักษณะเปิดเผยต่อหน้าคู่ความตามระบบกล่าวหา แต่ให้ศาลมีอำนาจค้นหาความจริงได้อย่างกว้างขวางตามระบบไต่สวน

2. บทบาทพระภิกษุผู้วินิจฉัยหรือผู้พิพากษาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีขององค์กรศาสนาในประเทศไทยและต่างประเทศ

พระภิกษุของไทยนั้นจะต้องรับนิคหกรรมซึ่งหมายถึงโทษตามพระธรรมวินัยก็ต่อเมื่อกระทำการล่วงละเมิดพระธรรมวินัยเท่านั้น โดยมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ใหมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรสูงสุดในการปกครองคณะสงฆ์ไทยมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้การลงนิคหกรรมเป็นไปโดยถูกต้อง สะดวก รวดเร็ว และเป็นธรรม มหาเถรสมาคมจึงได้ตรากฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรมขึ้น โดยข้อ 31 วรรคสอง แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าว ได้ให้คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจอย่างกว้างขวางในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี โดยให้มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการหลายประการ เช่น ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ หรือออกหนังสือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน เป็นต้น นอกจากนี้ ตามข้อ 59 วรรคสาม แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าว ยังกำหนดให้เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ยังอาจขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้

สำหรับระบบดั้งเดิมในพระพุทธศาสนาเถรวาท กฎเกณฑ์ในพระวินัยปิฎกกำหนดให้พระภิกษุผู้วินิจฉัยอธิกรณ์มีบทบาทซักถามโจทก์ (วิ.ป. (ไทย) 8/360/543-544 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และจำเลย (วิ.ป. (ไทย) 8/365/551 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) โดยตรงเพื่อค้นหาความจริงในคดีที่เกี่ยวข้องกับพระภิกษุผู้ถูกกล่าวหา การดำเนินการลักษณะนี้สะท้อน “ระบบไต่สวน” (Inquisitorial System) ซึ่งพระภิกษุผู้วินิจฉัยเป็นผู้ควบคุมกระบวนการซักถามและพิจารณา ส่วนองค์กรศาสนาพุทธในศรีลังกา (รามัญนิกาย) การพิจารณาคดี (อธิกรณ์) มีลักษณะคล้ายระบบไต่สวนในศาลยุติธรรมทั่วไป มีอำนาจซักถามพยานและคู่ความเองตามแนวปฏิบัติที่กำหนดไว้ เช่น ซักถามว่าท่านทราบถึงรายละเอียดของความผิดดังกล่าวหรือไม่ ความผิดที่เกิดขึ้นเป็นความผิดเกี่ยวกับอะไร ท่านกล่าวหาพระภิกษุรูปนี้โดยอาศัยสิ่งที่ท่านเห็นหรือไม่ หรือสิ่งที่ท่านได้ยิน หรือเป็นเพียงข้อสงสัยบางประการ เป็นต้น พระวินัยธรรมมีทั้งบทบาททนายความและผู้พิพากษา กล่าวคือ ช่วยเหลือคู่ความ

ในการจัดทำเอกสารและการอุทธรณ์ ขณะเดียวกันก็ทำหน้าที่พิจารณาและตัดสินคดี อีกทั้งยังมีระบบ “พระภิกษุผู้ช่วยพิจารณาคดี” เพื่อสนับสนุนการรวบรวมพยานหลักฐานและการเจรจาไกล่เกลี่ย (Schonthal, B., 2020) ส่วนองค์กรศาสนาพุทธในเมียนมา มีการจัดตั้งคณะกรรมการวินิจัยแห่งรัฐ (SVC) และคณะกรรมการวินิจัยพิเศษแห่งรัฐ (SSVC) (Ashin, J., 2016) ตามพระราชบัญญัติว่าด้วยการระงับข้อพิพาททางพระธรรมวินัย พ.ศ. 2523 กระบวนการใช้ระบบไต่สวนเต็มรูปแบบ โดยคณะกรรมการมีอำนาจสอบถามผู้ถูกกล่าวหา ตรวจสอบพยานหลักฐาน และวินิจัยความถูกต้องของคำสอนหรือการปฏิบัติที่เป็นข้อพิพาท ผลการพิจารณาจะถูกรวบรวมเป็นรายงานอย่างเป็นระบบ (Ashin, J. & Crosby, K., 2017) ส่วนองค์กรศาสนาคริสต์ (นิกายโรมันคาทอลิก) ใช้ระบบศาลสงฆ์ตามประมวลกฎหมายพระศาสนจักร (Code of Canon Law 1983) โดยผู้พิพากษามีบทบาทหลักในการซักถามพยาน ตรวจสอบที่ และจัดหาหลักฐานเพิ่มเติม (มาตรา 1561, 1582, 1542, 1557) อีกทั้งยังมีระบบผู้สอบคดีซึ่งได้รับการแต่งตั้งจากศาล ทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานเพื่อนำเสนอแก่ผู้พิพากษา คุณสมบัติของผู้สอบคดีเน้นความประพฤติ ความรอบคอบ และความรู้วิชาการ ทั้งนี้สามารถเป็นได้ทั้งพระและฆราวาส (มาตรา 1428) กล่าวได้ว่า องค์กรศาสนาต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นพระพุทธรศาสนาเถรวาทในศรีลังกา เมียนมา หรือศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก ต่างใช้กลไกที่เน้น “ระบบไต่สวน” โดยพระภิกษุผู้วินิจัยหรือผู้พิพากษามีบทบาทสำคัญในการค้นหาข้อเท็จจริงด้วยตนเอง ทั้งการซักถามคู่ความ พยาน และจัดหาพยานหลักฐาน การดำเนินกระบวนการพิจารณาคดีเช่นนี้ช่วยให้การพิจารณาคดีมีความโปร่งใส เป็นธรรม และเป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนานั้นๆ

3. วิเคราะห์ปัญหาและแนวทางการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยในประเทศไทย

บทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีมีความสำคัญในกระบวนการยุติธรรมทางศาสนา เพราะเป็นเครื่องมือในการค้นหาความจริงให้ปรากฏอันจักนำไปสู่คำวินิจฉัยการลงนิคหกรรมที่ถูกต้อง เป็นธรรม ซึ่งเมื่อพิจารณารากฐานแนวความคิดทางกฎหมายของไทยแต่เดิมพบว่า การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีนั้นไม่ถือเป็นปัญหาสำหรับกระบวนการยุติธรรมขององค์กรศาสนา เนื่องจากรัฐได้กำหนดให้การละเมิดสิกขาบทที่ร้ายแรงของพระภิกษุนอกจากเป็นความผิดตามพระวินัยแล้วยังเป็นความผิดทางอาญาอีกส่วนหนึ่ง พระภิกษุที่ละเมิดสิกขาบทที่ร้ายแรงนั้นจึงเข้าสู่กระบวนการยุติธรรมทางอาญาของฝ่ายพระราชอาณาจักร โดยการกำหนดให้การละเมิดสิกขาบทที่ร้ายแรงเป็นความผิดทางอาญาอีกส่วนหนึ่งนั้นมีบัญญัติไว้ตั้งแต่สมัยอยุธยา เช่น กรณีพระภิกษุเสพเมถุน พระไอยการลักษณะฝ่าฝืน มาตรา 40 กำหนดว่า “พระครูภิกษุสามเณร ผิดเมียท่านถึงข้าเราชื่อว่าปราชิก ให้สึกออกเสียแล้วให้ใหม่...” และมาตรา 41 กำหนดว่า “ถ้าพระครูภิกษุสามเณรผู้อยู่ในศีล ทำทราจานผิดกิจวินัยทำร้ายด้วยหญิงหาผิวมิได้ถึงข้าเราเปนสังข์ ชื่อว่าปราชิก ให้สึกออกลงโทษ 20 ถึง 25 ที...ส่วนหญิงนั้นให้ทำโทษดุจหญิงทำชู้นอกใจผัวนั้นแล” (คุรุสภา, 2505) ความผิดดังกล่าวศาลธรรมการมีอำนาจพิจารณา ตามพระธรรมบัญญัติ มาตรา 10 ซึ่งกำหนดว่า “อนึ่งมีพระธรรมนูนไว้ว่า ถ้ากระหัดหาความพระสงฆ์เถรเนน ว่าต้องอหิกรด้วยสัตว์รักษาภักดี รูปชี เสพเมถุนธรรมด้วยพระสงฆ์เถรเนนกระหัดกัฏี ทำผิดสิ่งใดๆ ในสิกขาเปนตระหวงธรรมการได้พิจารณา ถ้าหัวเมืองเปนตระหวงธรรมการหัวเมืองได้พิจารณา” (มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง, 2529) ดังนั้น หากคฤหัสถ์กล่าวหาพระภิกษุสามเณรว่าต้องอหิกรณด้วยสัตว์ หรือกล่าวหารูปชี (นักบวชหญิง) เสพเมถุนธรรมกับพระภิกษุ สามเณร คฤหัสถ์ หรือกล่าวหาพระภิกษุสามเณรว่าทำผิดสิ่งใดๆ ในสิกขาบท เป็นอำนาจกระทรวงธรรมการพิจารณา โดยกฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับเรื่อยมาตลอด 560 ปี (ประมาณ พ.ศ. 1903 – 2463) ถึงปี พ.ศ.

2463 จึงถูกยกเลิกโดยมาตรา 3 แห่งพระราชบัญญัติอภิศกปรชฌมปาราชิก พ.ศ. 2463 ความว่า “ตั้งแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัตินี้สืบไป ให้ยกเลิกโทษอาชญาฐานปาราชิกในกฎหมายลักษณะผัวเมียมาตรา 40 กับ 41...” นอกจากนี้ มาตรา 5 แห่งพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ยังบัญญัติว่า “ตั้งแต่บัดนี้สืบไป ภิษุผู้ละเมิดพระพุทธรูปบัญญัติประฌมปาราชิกถึงเณคดีฟ้องร้องแล้วก็ดี ฤาละเมิดพระพุทธรูปบัญญัติข้อนี้ในการขำงน่ำก็ดี ให้กล่าวหาเณล่ำฟงอภิศกปรชฌมในคณะสงฆ์ แลลงโทษผู้ผิดโดยพระพุทธรูปบัญญัติส่วนเดียว” พระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวจึงเป็นการให้อำนาจแก่ฝ่ายคณะสงฆ์ในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีพระภิษุถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทที่ร้ายแรง (ประฌมปาราชิก) ภายหลังการปกครองคณะสงฆ์เริ่มเป็นแบบแผนเรียบร้อยพอจะป้องกันและกำจัตภิษุอลัชชีได้ แล้วตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 โดยถือเป็นการให้อำนาจแก่ฝ่ายคณะสงฆ์ครั้งแรกในการพิจารณาวินิจฉัยกรณีพระภิษุถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระธรรมวินัยในสิกขาบทที่ร้ายแรง (ประฌมปาราชิก) นอกจากกฎหมายให้อำนาจแก่ฝ่ายคณะสงฆ์ในการพิจารณาวินิจฉัยแล้ว ยังได้ให้อำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีโดยมีอำนาจบังคับได้แท้จริงแก่ฝ่ายคณะสงฆ์ด้วย ตามมาตรา 7 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติอภิศกปรชฌมปาราชิก พ.ศ. 2463 ซึ่งกำหนด “ให้คณะสงฆ์พิจารณาอภิศกปรชฌมปาราชิกมีอำนาจสั่งกรมธรรมการหมายเรียกพยาน ฤาให้ผู้ใดส่งหนังสือฤาวัตถุมาเณพยาน กับให้เณน่ำที่ของกรมธรรมการออกหมายเรียกพยานมาเณคความต่อหน้าคณะสงฆ์ แลออกหมายเรียกสรรพหนังสือฤาวัตถุอย่างใด ๆ สุดแท้แต่คณะสงฆ์จะปรารณนา” และวรรคสองยังกำหนดโทษอาญาสำหรับผู้ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามว่า “บุคคลผู้ได้รับหมายให้มาเณคความเณพยาน ฤาผู้ซึ่งกรมธรรมการปรารณนาจะให้ส่งหนังสือฤาวัตถุมาเณพยาน ขัดขืนไม่ปฏิบัติตามหมายฤาคำสั่งของกรมธรรมการอันชอบด้วยกฎหมาย โดยมีได้มีเหตุฤาข้อแก้ตัวอันสมควร ให้ลงโทษตามกฎหมายลักษณะอาญา มาตรา 117” ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายได้ให้อำนาจแก่ฝ่ายคณะสงฆ์ในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีได้ผ่าน “กรมธรรมการ” ต่อมาเมื่อใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ก็ไม่ได้กระทบต่ออำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยและอำนาจในการแสวงหาข้อเท็จจริงของฝ่ายคณะสงฆ์ เนื่องจากมาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 กำหนดให้การพิจารณาวินิจฉัยอภิศกปรชฌม เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร โดยให้ถือว่าพระภิษุซึ่งได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งคณะวินัยธรเณเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญา ตามมาตรา 57 แห่งพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ปัจจุบัน เมื่อพิจารณาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายเถรสมาคมที่ตราขึ้นตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว พบว่าบทบาทของคณะผู้พิจารณาในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดียังมีปัญหาหลายประการ ดังนี้

3.1 ปัญหาเกี่ยวกับการขาดอำนาจบังคับบุคคลภายนอกองค์กรศาสนา

คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวางในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี โดยข้อ 31 แห่งกฎหมายเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ได้กำหนดให้คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการหลายประการ เช่น (1) ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใด ๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้อ้อยคำ (2) ออกหนังสือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้เณนั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน (3) ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน เป็นต้น แม้กฎหมายเถรสมาคมฯ ดังกล่าวได้ให้คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่อย่างกว้างขวางในการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีได้เอง แต่ก็ยังพบปัญหาสำคัญ กล่าวคือ คณะผู้พิจารณายังขาดอำนาจบังคับบุคคลภายนอกองค์กรศาสนา เช่น ยังขาดอำนาจบังคับฆราวาสซึ่งเป็นบุคคลภายนอกองค์กรศาสนาให้อ้อยคำ

ส่งเอกสาร วัตถุสิ่งของ หรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับคดี โดยปัญหาการขาดอำนาจบังคับบุคคลภายนอกองค์กรศาสนา นั้น แม้คณะผู้พิจารณามีอำนาจหน้าที่ดำเนินการออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ แต่หากคณะผู้พิจารณาออกหนังสือเรียกบุคคลภายนอกองค์กรศาสนามาเป็นพยาน หากบุคคลนั้นไม่มาให้การเป็นพยาน หรือหากออกหนังสือเรียกบุคคลภายนอกองค์กรศาสนาผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำต่อคณะผู้พิจารณา หากบุคคลนั้นไม่มาให้ถ้อยคำ ก็ไม่สามารถบังคับหรือลงโทษใดๆ บุคคลนั้นได้ อำนาจออกหนังสือเรียกดังกล่าวนี้ จึงขาดสภาพบังคับ หรือหากคณะผู้พิจารณาออกหนังสือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน หากบุคคลผู้ครอบครองเอกสารหรือวัตถุสิ่งของซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานไม่ยอมส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของนั้นและบุคคลนั้นเป็นบุคคลภายนอกองค์กรศาสนา ก็ไม่สามารถบังคับหรือลงโทษใดๆ ได้หากบุคคลนั้นไม่ให้ความร่วมมือ หรือหากคณะผู้พิจารณาประสงค์ทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน แต่หากบุคคลนั้นไม่ยินยอมให้ตรวจตัว ตรวจสถานที่ หรือวัตถุสิ่งของนั้น ก็ไม่มีอำนาจบังคับได้เช่นเดียวกัน ดังนั้น หนังสือเรียกพยานหรือบุคคลก็ดี หนังสือเรียกเอกสารหรือวัตถุสิ่งของก็ดี อำนาจการตรวจตัวบุคคล สถานที่ วัตถุสิ่งของ หรือสิ่งอื่นใดก็ดี จึงไม่มีสภาพบังคับแก่บุคคลใดๆ เนื่องจากไม่มีบทบัญญัติแห่งกฎหมายใดทั้งในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือกฎหมายลำดับรองที่บังคับหรือลงโทษหากขัดขึ้นไม่ปฏิบัติตามหนังสือเรียกหรือคำสั่งนั้น ส่งผลให้กระทบต่อการรวบรวมพยานหลักฐานซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลย และกระทบต่อการค้นหาความจริงในคดี

แนวทางการแก้ไขปัญหาคควรนำรากฐานแนวความคิดทางกฎหมายเดิมของไทย กล่าวคือ พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งกำหนดให้พระภิกษุซึ่งใช้อำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายลักษณะอาญามาเป็นแนวทางการแก้ไข โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่า “ให้ถือว่าคณะผู้พิจารณา เป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามความในประมวลกฎหมายอาญา” และเพิ่มเติมบทบัญญัติว่า “ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะผู้พิจารณามีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ” นอกจากนี้ ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติอีกว่า “คณะผู้พิจารณามีอำนาจออกหมายใดๆ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติ” หลักการทางกฎหมายในการกำหนดให้พระภิกษุซึ่งใช้อำนาจในการพิจารณาวินิจฉัยเป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามความในประมวลกฎหมายอาญาดังกล่าวนี้น สอดคล้องกับหลักการตามมาตรา 45 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ฉบับปัจจุบัน ซึ่งกำหนดให้พระภิกษุซึ่งใช้อำนาจในการปกครองคณะสงฆ์เป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา การให้เป็นเจ้าพนักงานดังกล่าวย่อมมีผลทั้งเป็นการควบคุมและคุ้มครองในการใช้อำนาจตามประมวลกฎหมายอาญา

3.2 ปัญหาเกี่ยวกับการขาดอำนาจให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษ

สมัยอยุธยา ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ รัชกาลที่ 8 แห่งอาณาจักรอยุธยา มี “ศาลธรรมการ” เป็น 1 ใน 6 ศาล โดยวินิจฉัยเกี่ยวกับเรื่องพระสงฆ์ ต่อมาในสมัยสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ 3 รัชกาลที่ 19 แห่งอาณาจักรอยุธยา ก็มี “ศาลธรรมการ” เป็น 1 ใน 14 ศาล พิจารณาเกี่ยวกับคดีพระสงฆ์ เช่น รูปชีเสพเมณด้วยพระสงฆ์ กระทำผิดสิ่งใดในสิกขา (พิริณัย ไชยแสงสุกุล, 2537) ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 1 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ตาม

มาตรา 10 แห่งพระธรรมนูญ ซึ่งกำหนดว่า “ถ้าคุณศัพท์กล่าวหาพระสงฆ์สามเณรว่าต้องอิทธิกรรมด้วยสัตว์ก็ดี หรือรูปซี (นักบวชหญิง) เสพเมถุนธรรมกับพระสงฆ์ สามเณร คุณศัพท์ก็ดี ทำผิดสิ่งใดๆ ในสิกขา เป็นกระทรวงธรรมการพิจารณา” ดังนั้น เมื่อพระภิกษุถูกกล่าวหาว่าทำผิดสิ่งใดๆ ในสิกขาบทเป็นอำนาจของ “กระทรวงธรรมการ” พิจารณา จึงไม่เป็นปัญหาในเรื่องอำนาจให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม เนื่องจากรัฐเข้ามามีบทบาทในการพิจารณาผ่าน “ศาลธรรมการ” หรือ “กระทรวงธรรมการ” ในเวลาต่อมา โดยการนำระบบกฎหมายของรัฐมาใช้บังคับเพื่อชำระคดีความพระภิกษุกฎหมายดังกล่าวมีผลใช้บังคับเรื่อยมาตั้งแต่ประมาณปี พ.ศ. 1903 ถึงปี พ.ศ. 2463 จึงถูกยกเลิกโดยพระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ. 2463 อย่างไรก็ตาม ก่อนใช้พระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ. 2463 รัฐก็ได้เริ่มเข้ามาจัดตั้งแบบแผนการปกครองสังฆมณฑลให้เป็นไปตามแบบแผนอันเรียบร้อยเจริญดีขึ้นกว่าแต่ก่อน โดยตราพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 กล่าวโดยเฉพาะในส่วนของอำนาจการพิจารณาวินิจฉัยในกรณีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยนั้น พระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ได้มอบให้เป็นอำนาจหน้าที่ของคณะสงฆ์เท่านั้นในการพิจารณาวินิจฉัย เช่น ในการพิจารณาวินิจฉัยในชั้นต้น อิทธิกรรมเกิดขึ้นในวัดใด ให้เจ้าอาวาสวัดนั้นมีอำนาจที่จะพิพากษา (มาตรา 17 ข้อ 2) ส่วนการพิจารณาวินิจฉัยในชั้นอุทธรณ์ ให้เจ้าคณะแขวงมีอำนาจที่จะตัดสินข้ออุทธรณ์ในคำสั่งและคำวินิจฉัยของเจ้าอาวาสวัดขึ้นในแขวงนั้น (มาตรา 27 ข้อ 1) ซึ่งจะเห็นได้ว่าพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวนี้นี้ ถือเป็นการกลับหลักการของกฎหมายเดิมซึ่งแต่เดิมอำนาจการพิจารณานี้เป็นอำนาจของฝ่ายพระราชอาณาจักรโดย “ศาลธรรมการ” เปลี่ยนให้เป็นอำนาจการพิจารณาของฝ่าย “พระพุทธจักร” เท่านั้น และเพื่อให้การพิจารณาของคณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักรเป็นไปโดยเรียบร้อย พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 จึงให้เจ้ากระทรวงธรรมการ และเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ได้ช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการ ตามมาตรา 40 ซึ่งบัญญัติว่า “เป็นหน้าที่ของเจ้ากระทรวงธรรมการ และเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ จะช่วยอุดหนุนเจ้าคณะให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการให้เป็นไปตามพระราชบัญญัตินี้” อย่างไรก็ตาม ก็เป็นแต่เพียงการที่คณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักรขอให้ฝ่ายรัฐช่วยอุดหนุนเท่านั้น ไม่ได้มีอำนาจบังคับให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม แต่ก็เป็นการวางรากฐานแนวคิดทางกฎหมายที่สำคัญ ต่อมาเมื่อใช้พระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ. 2463 มาตรา 7 วรรคหนึ่ง แห่งพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว จึงกำหนดให้คณะสงฆ์ผู้พิจารณาอิทธิกรรมประณมปาราชิกมีอำนาจสั่ง “กรมธรรมการ” ซึ่งเป็นหน่วยงานของรัฐหมายเรียกพยาน หรือให้ผู้ใดส่งหนังสือหรือวัตถุมาเป็นพยาน กับให้เป็นหน้าที่ของกรมธรรมการออกหมายเรียกพยานมาเบิกความต่อหน้าคณะสงฆ์ และออกหมายเรียกสรรพหนังสือหรือวัตถุอย่างใด ๆ สุดแต่แต่คณะสงฆ์จะปรารถนา ซึ่งบทบัญญัตินี้ถือเป็นการวางรากฐานแนวคิดทางกฎหมายที่สำคัญในการให้คณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักรมีอำนาจสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมได้ ต่อมาเมื่อใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 แม้พระราชบัญญัติฯ ดังกล่าวจักได้คงหลักการการพิจารณาวินิจฉัยอิทธิกรรมให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักรดังเช่นหลักการตามพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 และพระราชบัญญัติอิทธิกรรมประณมปาราชิก พ.ศ. 2463 ดังจะเห็นได้จากความในมาตรา 50 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 ซึ่งบัญญัติว่า “การพิจารณาวินิจฉัยอิทธิกรรม ให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร” แต่กลับมิได้ให้คณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักรมีอำนาจสั่งให้

หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมดังเช่นพระราชบัญญัติอภินิหารประณมปราชิก พ.ศ. 2463 จึงทำให้ขาดเครื่องมือสนับสนุนทางกฎหมายในเชิงโครงสร้างขาดความต่อเนื่องทางกฎหมาย

สำหรับพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ก็ยังคงหลักการ “การพิจารณาวินิจฉัยอภินิหารให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะสงฆ์ฝ่ายพระพุทธจักร” เท่านั้น ดังจะเห็นได้จากความในมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งบัญญัติว่า “...ให้มหาเถรสมาคมหรือพระภิกษุผู้ปกครองสงฆ์ตำแหน่งใดเป็นผู้มีอำนาจลงนิคหกรรมแก่พระภิกษุผู้ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย..” ในส่วนของหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัตินั้น กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ซึ่งตราขึ้นตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ข้อ 59 วรรคสาม แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าว ระบุว่า “เมื่อมีความจำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ ถ้าหากไม่ได้ในฝ่ายคณะสงฆ์จะขอจากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรก็ได้” และข้อ 60 วรรคสาม ระบุว่า “กรณีดังกล่าวข้างต้น คณะผู้พิจารณาอาจแจ้งให้ทางการคณะสงฆ์ ทางราชการ หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องกับความลับนั้น มาชี้แจงถึงเหตุผลที่ไม่สมควรให้การหรือส่งพยานหลักฐานดังกล่าวขึ้นโดยขัดแจ้งต่อคณะผู้พิจารณา” จากบทบัญญัติดังกล่าว จะเห็นได้ว่าคณะผู้พิจารณา มีอำนาจแต่เพียงการขอความอนุเคราะห์เท่านั้น ไม่มีบทบัญญัติมาตราใดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ให้อำนาจคณะผู้พิจารณาฝ่ายพระพุทธจักรมีอำนาจสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมได้ดังเช่นพระราชบัญญัติอภินิหารประณมปราชิก พ.ศ. 2463 ตัวอย่าง พระภิกษุ ก. ถูกกล่าวหาว่ากล่าวอวดอุตตริมนุสสธรรม ซึ่งหากข้อเท็จจริงฟังเป็นที่ยุติตามที่ถูกล่ามหาถือว่าพระภิกษุ ก. ล่วงละเมิดพระธรรมวินัยปราชิกสิกขาบทที่ 4 พระภิกษุนี้เป็นปราชิก หาสิ่งวาสนได้ (วิ.มหา. (ไทย) 1/196/182 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) และหากได้มีคำวินิจฉัยถึงที่สุดให้ได้รับนิคหกรรมให้สึกต้องสึกภายในยี่สิบสี่ชั่วโมงนับแต่เวลาที่ได้ทราบคำวินิจฉัยนั้นตามมาตรา 26 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยมีคลิปเสียงเป็นหลักฐาน พระภิกษุ ก. ให้การว่าเสียงดังกล่าวมิใช่เสียงของตน เป็นเสียงปัญญาประดิษฐ์ หรือ AI (Artificial Intelligence) เช่นนี้ การพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์จำเป็นต้องใช้ผู้ชำนาญการพิเศษ คณะผู้พิจารณาฝ่ายพระพุทธจักรซึ่งทำหน้าที่พิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรมมีอำนาจแต่เพียงขอความอนุเคราะห์จากเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรในการขอความเห็นจากผู้ชำนาญการพิเศษตามข้อ 59 แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ซึ่งเจ้าหน้าที่ฝ่ายราชอาณาจักรนั้นจักให้ความร่วมมือหรือไม่ก็ได้ หรือหากคณะผู้พิจารณาประสงค์ให้ทางราชการส่งพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณา ก็มีอำนาจแต่เพียงขอความอนุเคราะห์จากทางราชการเท่านั้น หากทางราชการไม่ยอมส่งพยานหลักฐาน แม้กฎหมายมหาเถรสมาคมฯ จักให้คณะผู้พิจารณาแจ้งให้ทางราชการมาชี้แจงถึงเหตุผลที่ไม่สมควรส่งพยานหลักฐานดังกล่าวต่อคณะผู้พิจารณาได้ แต่ก็ไม่มีอำนาจบังคับให้ต้องปฏิบัติตาม เนื่องจากกฎหมายมหาเถรสมาคมมีใช้กฎหมาย (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 295/2516) กฎหมายมหาเถรสมาคมซึ่งออกโดยชอบด้วยกฎหมายเพราะอาศัยอำนาจตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ใช้บังคับได้ พระภิกษุทุกรูปจำเป็นต้องปฏิบัติตาม (คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 3699-3739/2541) แต่กฎหมายมหาเถรสมาคมก็มีใช้กฎหมาย ใช้บังคับได้เฉพาะกับพระภิกษุสามเณรภายในองค์กรศาสนาเท่านั้น นอกจากนี้ก็ไม่มีบทบัญญัติมาตราใดในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ที่ให้อำนาจคณะผู้พิจารณา มีอำนาจสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาวินิจฉัยการลงนิคหกรรม การนำพยานหลักฐานมาใช้ในการพิจารณาวินิจฉัยของคณะผู้พิจารณาจึงขาดการตรวจสอบความน่าเชื่อถือโดยหน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น

คลิปเสียงหรือวิดีโอที่ไม่ได้รับการพิสูจน์ความถูกต้อง เช่นนี้ ย่อมกระทบต่อการรวบรวมพยานหลักฐานพิสูจน์ความผิดหรือบริสุทธิ์พระภิกษุซึ่งเป็นจำเลย กระบวนการอำนวยความสะดวกยุติธรรมในคณะสงฆ์

แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ ควรนำรากฐานแนวความคิดทางกฎหมายเดิมของไทย กล่าวคือ พระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งให้เจ้าหน้าที่ของรัฐมีหน้าที่ช่วยอุดหนุนคณะสงฆ์ให้ได้กำลังและอำนาจพอที่จะจัดการอธิกรณ์ และพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณตปาราชิก พ.ศ. 2463 ซึ่งกำหนดให้คณะสงฆ์ผู้พิจารณามีอำนาจสั่งให้หน่วยงานของรัฐหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐดำเนินการเพื่อประโยชน์แก่การพิจารณาอธิกรณ์ได้มาเป็นแนวทางการแก้ไข โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่า “ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะผู้พิจารณามีอำนาจขอให้หน่วยงานของรัฐ หรือพนักงานสอบสวน ดำเนินการใดเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณา วินิจฉัยการลงนิคหกรรมได้”

3.3 ปัญหาเกี่ยวกับการขาดหน่วยงานสนับสนุนช่วยรวบรวมพยานหลักฐาน

รากฐานความคิดเรื่องหน่วยงานสนับสนุนในการรวบรวมพยานหลักฐานในคดีสงฆ์ของไทย เริ่มปรากฏตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ซึ่งในกฎพระสงฆ์ที่ 1 – 8 (จ.ศ. 1124 – 1151) เรียกว่า “สังฆการีธรรมการ” ดังความตอนหนึ่งในกฎพระสงฆ์ที่ 2 จ.ศ. 1145 ว่า “กฎให้ไว้แก่สังฆการีธรรมการ...” ส่วนกฎพระสงฆ์ที่ 10 จ.ศ. 1163 เรียกว่า “สังฆการี” สังฆการีมีบทบาทหน้าที่ดังปรากฏในกฎพระสงฆ์ที่ 7 จ.ศ. 1145 ว่า “ห้ามอย่าให้...สังฆการีธรรมการ...เอาเนื้อความสงฆ์อันวิวาทกันด้วยกิจพระวินัย...มาถวายพระพร...แลให้ทูลแก่สมเด็จพระสังฆราช, ราชาคณะอธิการอันดับ” และกฎพระสงฆ์ที่ 8 จ.ศ. 1151 ว่า “ให้สังฆการีธรรมการ สอดแนมจับเอาตัวผู้ถวายเงินทอง แลภิกษุเถรเถรแลรูปชีผู้รับเงินทองให้ได้ เอามาว่ากล่าว แลเถรเถรให้รู้ศึกษาของตัว แลเล่าเรียนพระปริยัติ โยมวัดกับเถรเถรให้ถากขายตายหย้า แล้วถากวัดวาอารามให้เตียน ให้พระสงฆ์เอาตราดกวาดพื้นอาราม ให้ราบรื่นปนพุทธานุชาจำเรฐศรัทธาเทพตามนุษย์ทั้งปวง...ให้สังฆการีธรรมการตรวจทุกอุโบสถ จัดสันชำระมลทินโทษออกเสียจากพระศาสนา ถ้าภิกษุเถรเถรรูปใดอารามใด ต้องอธิกรณ์ถึงอันติมัตถุเปนปาราชิกแล้ว ให้พระราชาคณะตีกเสีย แล้วบอกแก่สังฆการีธรรมการให้แจ้งด้วย จะได้สักหน้าหมายไว้อย่าให้ปลอมอุปสมบทสืบไป...ถ้าเยียวยามิได้จะมีให้อยู่ในหมู่ในคณะแล้ว อย่าให้รับบัพพาชนียกรรมไป จะไปปลอมอยู่เข้าหมู่เข้าคณะด้วยพระสงฆ์อารามอื่น ให้พระราชาคณะอธิการบอกสังฆการีธรรมการ ให้รู้จักตัวไว้ว่า ภิกษุเถรเถรรูปนี้สอนยาก ไม่ให้เข้าหมู่เข้าคณะแล้ว” ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎหมายในสมัยรัชกาลที่ 1 มีระบบสังฆการีซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฆราวาสทำหน้าที่ช่วยงานคณะสงฆ์ด้านอธิกรณ์ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 2 ทรงตั้งกรมสังฆการีแทนสังฆการีธรรมการ ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการเปลี่ยนแปลงเพิ่มชื่อกรมสังฆการีเป็นชื่อ “กรมสังฆการีธรรมการ” ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 5 ทรงโปรดให้กรมสังฆการีธรรมการเปลี่ยนชื่อกลับเสียใหม่ เรียกว่า “กรมธรรมการสังฆการี” มีข้าราชการประจำบริหารงานในครั้งนั้น ดังนี้ (1) จางวาง (2) พนักงานบัญชีพระสงฆ์ (3) พนักงานจัดผลประโยชน์พระอาราม (4) พนักงานจัดผลประโยชน์พระอาราม (5) ตูลาการศาลธรรมการ (6) พนักงานกรมพระราชพิธี ต่อมาสมัยรัชกาลที่ 6 กรมธรรมการสังฆการี ได้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง 3 ครั้ง คือ ครั้งที่ 1 ในปี พ.ศ. 2454 ได้แยกออกเป็น 2 กรม คือ “กรมสังฆการี” กับ “กรมธรรมการ” กรมสังฆการี มีหน้าที่จัดการเกี่ยวกับพระภิกษุสงฆ์หลายประการ รวมทั้งหน้าที่จะทราบความประพฤติของภิกษุสามเณร ที่จะเป็นไปโดยชอบด้วยสิกขาวิสัยหรือมิชอบ ช่วยเจ้าคณะในกิจต่างๆ ซึ่งจะบังเกิดมีช่วยบำบัดการอนาจาร และปราบปรามอสังขยิภิกษุ ผู้ทำความชั่วหมองให้แก่พระศาสนา โดยมุ่งหมายให้เอาใจใส่ยกย่องเชิดชูพระศาสนาให้รุ่งเรืองทุกเมื่อ โดยกรมสังฆการีมี “แผนกอธิกรณ์” มีหน้าที่เกี่ยวกับพิจารณาคดี

เรื่องราวคณะสงฆ์เป็นการเฉพาะ ส่วนกรมธรรมการจักมีหน้าที่เกี่ยวกับทรัพย์สินของวัดและศาสนสมบัติ ส่วนครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2459 ได้แยกเป็นกรมธรรมการกับกรมศึกษาธิการ โดยกรมสังฆการียังมีอยู่ตามเดิม แต่มีฐานะเป็นกรมย่อยขึ้นกับกรมธรรมการ กรมสังฆการีดังกล่าวมี 11 แผนก รวมทั้งแผนกอธิการ ส่วนครั้งที่ 3 ระหว่าง พ.ศ. 2460 – 2462 กรมธรรมการและกรมสังฆการีได้แยกออกจากกระทรวงธรรมการไปตั้งเป็นกรมอิสระสมทบอยู่ในทรวงวัง (กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, 2555) ทั้งนี้ ก่อนมีพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ซึ่งภายหลังจากมีพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว การปกครองคณะสงฆ์ก็เริ่มเป็นระเบียบแบบแผน การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ก็ได้ให้อำนาจแก่คณะสงฆ์ เช่น ให้เจ้าอาวาสมีอำนาจที่จะพิพากษาอธิกรณ์ที่เกิดขึ้นในวัด (มาตรา 17 ข้อ 2) หากมีการอุทธรณ์คำวินิจฉัย เจ้าคณะแขวงมีอำนาจที่จะตัดสินข้ออุทธรณ์ (มาตรา 27 ข้อ 1) หากมีการอุทธรณ์คำวินิจฉัยต่อไปอีก เจ้าคณะเมืองมีอำนาจที่จะตัดสินข้ออุทธรณ์คำวินิจฉัยของเจ้าคณะแขวง (มาตรา 32 ข้อ 3) เป็นต้น ในส่วนหน่วยงานสนับสนุนช่วยรวบรวมพยานหลักฐานนั้น ตามมาตรา 40 แห่งพระราชบัญญัติลักษณะปกครองคณะสงฆ์ ร.ศ. 121 ก็กำหนดแต่เพียงให้เจ้ากระทรวงธรรมการและเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ช่วยอุดหนุนเจ้าคณะเท่านั้น เจ้าอาวาสหรือเจ้าคณะซึ่งทำหน้าที่พิจารณาพิพากษาอธิกรณ์ไม่มีอำนาจสั่งเจ้ากระทรวงธรรมการหรือเจ้าพนักงานผู้ปกครองท้องที่ใดโดยตรง ต่อมาจึงได้มีพระราชบัญญัติอธิกรณ์ประณมปาราชิก พ.ศ. 2463 บัญญัติให้คณะสงฆ์ผู้พิจารณาอธิกรณ์ประณมปาราชิกมีอำนาจสั่งกรมธรรมการให้รวบรวมพยานหลักฐานได้โดยมาตรา 7 วรรคหนึ่งบัญญัติว่า “ให้คณะสงฆ์ผู้พิจารณาอธิกรณ์ประณมปาราชิกมีอำนาจสั่งกรมธรรมการหมายเรียกพยาน ฤาให้ผู้ใดส่งหนังสือถาวรตฤมาเปนพยาน กับให้เปนหน้าที่ของกรมธรรมการออกหมายเรียกพยานมาเบิกความต่อหน้าคณะสงฆ์ แลออกหมายเรียกสรรพหนังสือถาวรตฤมาอย่างใด ๆ สุดแต่แต่คณะสงฆ์จะปรารภณา” อย่างไรก็ตามอำนาจดังกล่าวยังจำกัดเฉพาะอธิกรณ์ประณมปาราชิก (เสพเมถุน) เท่านั้น แต่ก็ถือเป็นรากฐานแนวคิดทางกฎหมายที่สำคัญในการที่รัฐให้มีหน่วยงานสนับสนุนช่วยรวบรวมพยานหลักฐานในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัย

ต่อมาเมื่อใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 การพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์เป็นอำนาจและหน้าที่ของคณะวินัยธร ส่วนวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์นั้น มาตรา 51 แห่งพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว กำหนดให้เป็นไปตามสังฆานัติ ซึ่งได้แก่ สังฆานัติให้ใช้ประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. 2486 ซึ่งเมื่อพิจารณากฎหมายทั้ง 2 ฉบับในทุกมาตรา ไม่ปรากฏ “กรมสังฆการี” หรือหน่วยงานของรัฐอื่นใดเป็นหน่วยสนับสนุนช่วยรวบรวมพยานหลักฐานดังเช่นกฎหมายเดิมอีกต่อไป รากฐานแนวคิดทางกฎหมายในการที่รัฐให้มีหน่วยงานสนับสนุนช่วยรวบรวมพยานหลักฐานในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัยจึงขาดความต่อเนื่องทางกฎหมาย อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตรา 147 วรรคหนึ่ง แห่งประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ พ.ศ. 2486 ซึ่งระบุว่า “เมื่อจำเป็น คณะวินัยธรมีอำนาจไปเองหรือตั้งการกสงฆ์หรือพระภิกษุผู้สามารถรูปใดรูปหนึ่งไปเดินเผชิญสืบพยาน...” จากบทบัญญัติดังกล่าวจะเห็นได้ว่า มีการวางรากฐานแนวคิดทางกฎหมายใหม่ กล่าวคือ มีการตั้ง “การกสงฆ์” ขึ้นเป็นครั้งแรกแทน “สังฆการี” (หรือ “ธรรมการ” ในเวลาต่อมา) คำว่า “การกสงฆ์” ตามประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ฯ ดังกล่าวมิได้ให้ความหมายไว้ อย่างไรก็ตาม พระวินัยปิฎกได้ให้ความหมายของคำว่า “การกสงฆ์” หมายถึง สงฆ์หมู่หนึ่งผู้ดำเนินการในกิจสำคัญ (วิ.ป. (ไทย) 8/229/283 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ซึ่งตามประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวินิจฉัยอธิกรณ์ฯ กำหนดให้คณะวินัยธรมีอำนาจตั้ง “การกสงฆ์” ไปเดินเผชิญสืบพยานแทนได้ โดยให้การกสงฆ์ผู้เดินเผชิญสืบมีอำนาจและหน้าที่ดังคณะวินัยธร ดังนั้น บทบาทอำนาจหน้าที่ของ “การกสงฆ์” คือ การเดินเผชิญสืบพยานแทนคณะวินัยธรมตามทีพระวินัยธร

มอบหมาย ซึ่งถือเป็นความพยายามในการสร้างหน่วยงานภายในที่มีอำนาจดำเนินการสืบหาข้อเท็จจริง อย่างไรก็ตาม อำนาจของการทรงอำนาจยังคงอยู่ในวงจำกัด ไม่อาจเข้าถึงหรือใช้อำนาจต่อบุคคลภายนอกได้อย่างหน่วยงานของรัฐ

ต่อมาพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2484 และประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวิญญ์อธิกรณ์ พ.ศ. 2486 ได้ถูกยกเลิก และใช้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบัน โดยมาตรา 25 แห่งพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว บัญญัติให้มหาเถรสมาคมมีอำนาจตรากฎหมายมหาเถรสมาคมกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการปฏิบัติเกี่ยวกับการลงนิคหกรรม อันได้แก่ กฎมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) กฎมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าวจึงเป็นการตรามาทดแทนประมวลระเบียบวิธีพิจารณาวิญญ์อธิกรณ์ พ.ศ. 2486 โดยข้อ 24 แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าวกำหนดให้การพิจารณาวิญญ์การลงนิคหกรรมเป็นอำนาจของคณะผู้พิจารณา อีกทั้งข้อ 31 แห่งกฎหมายมหาเถรสมาคมฯ ดังกล่าวยังกำหนดให้การพิจารณาวิญญ์การลงนิคหกรรม ให้คณะผู้พิจารณารวบรวมพยานหลักฐานฝ่ายโจทก์และฝ่ายจำเลย หรือพยานหลักฐานที่คณะผู้พิจารณาเห็นสมควรนำมาสืบซึ่งอาจพิสูจน์ให้เห็นความผิดหรือความบริสุทธิ์ของจำเลยเอง นอกจากนี้ยังให้คณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่ดำเนินการรวบรวมพยานหลักฐานอื่นอีก เช่น ออกหนังสือเรียกพยานหรือบุคคลใดๆ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ฟ้องนั้นมาให้ถ้อยคำ หรือออกหนังสือเรียกเอกสาร หรือวัตถุสิ่งของจากบุคคลผู้ครอบครอง หรือให้ผู้นั้นส่งเอกสารหรือวัตถุสิ่งของ ซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐาน หรือทำการตรวจตัวผู้เสียหายหรือตัวจำเลย ตรวจสถานที่ วัตถุสิ่งของหรือสิ่งอื่นใดซึ่งอาจใช้เป็นพยานหลักฐานได้ โดยคณะผู้พิจารณาต้องรวบรวมพยานหลักฐานต่างๆ ข้างต้นเอง ซึ่งในบางคดีที่เป็นการกระทำ ความผิดครุภาพคดีก็มีลักษณะยุ่งยากสลับซับซ้อน ต้องใช้ความรู้ความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง เช่น คดีการเสพเมถุนที่มีพยานหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีระบบ “ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา” หรือ “สังฆการี” เจ้าหน้าที่ผู้ช่วยรวบรวมพยานหลักฐานที่มีทักษะเฉพาะ ส่งผลให้การรวบรวมพยานหลักฐานขาดประสิทธิภาพ

แนวทางการแก้ไขปัญหานี้ ควรนำรากฐานแนวความคิดทางกฎหมายเดิมของไทยเกี่ยวกับระบบ “สังฆการี” เจ้าหน้าที่ (ฆราวาส) ช่วยงานคณะสงฆ์ด้านอธิกรณ์ หรือระบบ “การทรงอำนาจ” พระภิกษุช่วยงานคณะสงฆ์ด้านอธิกรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับระบบ “พระภิกษุผู้ช่วยพิจารณาคดี” ขององค์กรศาสนาพุทธในศรีลังกา และระบบผู้สอบคดีขององค์กรศาสนาในต่างประเทศมาเป็นแนวทางการแก้ไข โดยเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงนิคหกรรม ให้คณะผู้พิจารณาแต่งตั้งผู้ช่วยคณะผู้พิจารณาได้ โดยให้ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณาที่มีอำนาจหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานตามคำสั่งของคณะผู้พิจารณา และเมื่อรวบรวมแล้วมอบให้คณะผู้พิจารณา ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณาอาจเป็นพระภิกษุ (การทรงอำนาจ) หรือฆราวาส (สังฆการี) ก็ได้ โดยบุคคลนั้นต้องโดดเด่นในด้านความประพฤติที่ดี ความรอบคอบ และวิชาการ

อภิปรายผล

การศึกษาครั้งนี้ได้วิเคราะห์บทบาทของคณะผู้พิจารณาในกระบวนการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดี โดยเปรียบเทียบกับระบบกฎหมายในอดีตของไทยและองค์กรศาสนาในต่างประเทศ ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดเชิงโครงสร้างของกฎหมายปัจจุบัน ภายใต้พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และกฎหมายมหาเถรสมาคม ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2521) ที่ตราขึ้นตามพระราชบัญญัติฯ ดังกล่าว ซึ่งยังขาดกลไกทางกฎหมายในการบังคับใช้และการสนับสนุนจากรัฐ ทำให้การพิจารณาวิญญ์การลงนิคหกรรมของคณะสงฆ์ยังไม่สามารถเข้าถึง “ความจริงแท้”

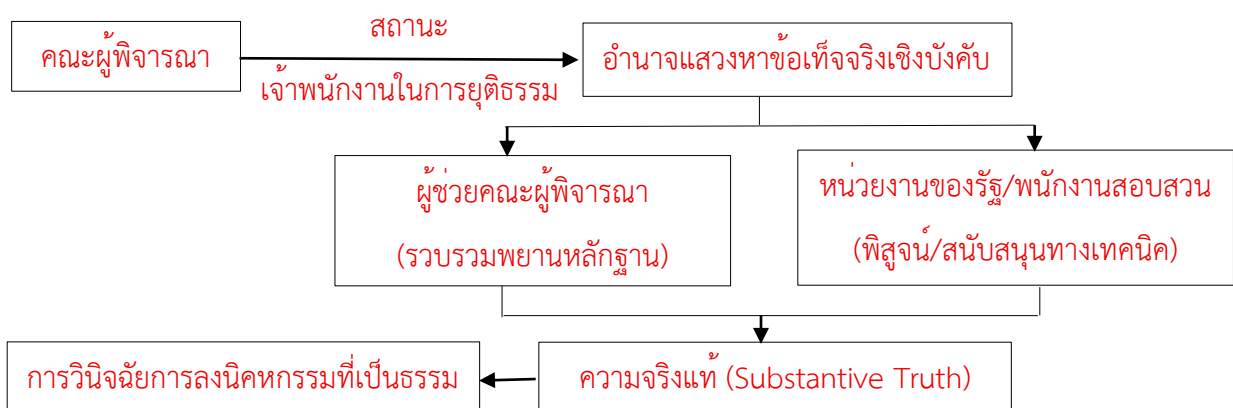
ได้อย่างสมบูรณ์ โดยผลการวิจัยพบว่า แม้คณะผู้พิจารณาจะได้รับอำนาจกว้างขวางในการดำเนินการตามกฎหมายเถรสมาคม แต่ยังไม่สามารถบังคับบุคคลภายนอกให้ให้อัยคำหรือส่งมอบหลักฐานได้ อีกทั้งยังไม่สามารถสั่งให้หน่วยงานของรัฐสนับสนุนการตรวจสอบข้อเท็จจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งแตกต่างจากระบบในอดีต เช่น พระราชบัญญัติอัยการณประณปราชิก พ.ศ. 2463 ที่เคยให้อำนาจคณะสงฆ์ผู้พิจารณาสั่ง “กรรมธรรมการ” ออกหมายเรียกพยานและเอกสาร รวมถึงมีโทษอาญาสำหรับผู้ที่ไม่ปฏิบัติตาม จึงถือเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่แสดงถึงความเข้มแข็งของกลไกสนับสนุนในระบบกฎหมายเดิมของไทย และเมื่อเปรียบเทียบกับระบบของต่างประเทศ เช่น ศรีลังกา เมียนมา และศาสนาจักรโรมันคาทอลิก พบว่าระบบเหล่านี้ใช้ “ระบบไต่สวน (Inquisitorial System)” ที่ให้ผู้พิพากษาหรือคณะผู้พิจารณามีบทบาทหลักในการซักถาม ตรวจสอบ และรวบรวมพยานหลักฐานด้วยตนเอง อีกทั้งยังมีหน่วยงานหรือบุคลากรสนับสนุนเฉพาะทาง เช่น “พระภิกษุผู้ช่วยพิจารณาคดี” หรือ “ผู้สอบคดี (Investigator)” ซึ่งมีความรู้ด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรมทางศาสนา ส่งผลให้กระบวนการพิจารณามีความโปร่งใสและยุติธรรมมากกว่า ผลการวิจัยจึงชี้ให้เห็นว่า การที่ประเทศไทยยังขาดกลไกดังกล่าว ทำให้การพิจารณาวินิจฉัยขาดประสิทธิภาพและอาจส่งผลกระทบต่อความน่าเชื่อถือของกระบวนการพิจารณาในสายตาสาธารณชน ดังนั้น ข้อเสนอในการบัญญัติให้คณะผู้พิจารณามีสถานะเป็น “เจ้าพนักงานในการยุติธรรม” จึงเป็นแนวทางสำคัญที่สอดคล้องกับหลักนิติธรรม (Rule of Law) และหลักนิติรัฐ (Legal State) เพื่อให้สามารถใช้กระบวนการทางกฎหมายของรัฐ เช่น การออกหมายเรียก การขอพยานหลักฐาน หรือการอาศัยผู้เชี่ยวชาญจากหน่วยงานของรัฐในการพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้อย่างมีอำนาจทางกฎหมาย นอกจากนี้ การเสนอให้จัดตั้งระบบ “ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา” หรือ “สังฆการี” ถือเป็นนวัตกรรมเชิงนโยบายทางกฎหมายที่ตอบสนองต่อปัญหาการขาดบุคลากรสนับสนุนในการรวบรวมพยานหลักฐาน และเป็นการประยุกต์แนวคิดจากทั้งระบบกฎหมายเดิมของไทยและระบบสากล โดยมีลักษณะคล้าย “ผู้สอบคดี” ของศาลสงฆ์คาทอลิก ซึ่งเน้นความรู้ ความรอบคอบ และความเป็นกลางทางจริยธรรม โดยผลการศึกษาที่สอดคล้องกับแนวคิดของ อุดม รัฐอมฤต ที่ระบุว่าระบบไต่สวนช่วยให้การพิจารณาคดีมุ่งไปสู่ “ความจริงแท้” มากกว่าเพียง “ความจริงตามแบบพิธี” รวมถึงสอดคล้องกับแนวคิดของ เชื้อชัย ชุตินวงศ์ ที่เสนอว่าการผสมผสานระบบกล่าวหาทั้งระบบไต่สวนจะช่วยเพิ่มความยุติธรรมในกระบวนการพิจารณาได้มากขึ้น ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับการศึกษาของ Schonthal, B และ Ashin, J. ที่ศึกษากระบวนการยุติธรรมทางศาสนาในศรีลังกาและเมียนมา พบว่าการให้พระภิกษุผู้วินิจฉัยหรือพระวินัยธรมีบทบาทเชิงรุกในการค้นหาความจริงในองค์กรศาสนาช่วยเพิ่มความถูกต้องและความเชื่อถือในกระบวนการพิจารณา อีกทั้งยังเป็นไปตามหลักคำสอนของศาสนานั้นๆ

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างองค์ความรู้ใหม่ในลักษณะกรอบแนวคิดเชิงนโยบายทางกฎหมายว่าด้วยการแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าละเมิดพระธรรมวินัย โดยยกระดับบทบาทของคณะผู้พิจารณาจากผู้วินิจฉัยภายในองค์กรศาสนา ไปสู่ระบบไต่สวนเชิงรุกที่มีสภาพบังคับทางกฎหมายและกลไกสนับสนุนอย่างเป็นระบบ เพื่อมุ่งสู่การค้นหาความจริงแท้ โดยกรอบแนวคิดใหม่นี้ประกอบด้วยสามองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกันเป็นโมเดล (Model) เดียวกัน ได้แก่ (1) การยกระดับสถานะของคณะผู้พิจารณาเป็น “เจ้าพนักงานในการ

ยุติธรรม” โดยกรอบแนวคิดใหม่ที่ทำให้คณะผู้พิจารณามีสถานะเป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมนี้ เพื่อให้มีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้อัยคำได้อย่างมีผลบังคับ ซึ่งเป็นการฟื้นฟูรากฐานแนวคิดทางกฎหมายเดิมของไทยและเสริมความสอดคล้องกับหลักนิติธรรม (2) การสร้างกลไกความร่วมมือเชิงโครงสร้างกับหน่วยงานของรัฐ องค์ความรู้ใหม่นี้เสนอให้จัดวางความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างคณะผู้พิจารณากับหน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวน โดยเปิดโอกาสให้คณะผู้พิจารณาสามารถร้องขอหรือสั่งการให้หน่วยงานของรัฐหรือพนักงานสอบสวนดำเนินการเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษคดีอาญาได้ โดยเฉพาะในกรณีที่เกี่ยวข้องกับพยานหลักฐานทางนิติวิทยาศาสตร์หรือเทคโนโลยีสมัยใหม่ รูปแบบนี้ทำให้กระบวนการยุติธรรมทางศาสนาไม่ถูกตัดขาดจากระบบยุติธรรมของรัฐ แต่ยังคงเอกภาพและความเป็นอิสระของฝ่ายพระพุทธรังจักร และ (3) การจัดตั้งระบบผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา เพื่อการรวบรวมพยานหลักฐาน งานวิจัยได้สร้างองค์ความรู้ใหม่โดยการสังเคราะห์แนวคิดจากระบบ “สังฆการี” และ “การกสงฆ์” ในกฎหมายไทยดั้งเดิม ผสมกับระบบ “ผู้สอบคดี” ในองค์กรศาสนาต่างประเทศ จนเกิดเป็นกรอบแนวคิดของ “ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา” ซึ่งอาจเป็นพระภิกษุหรือฆราวาสที่มีคุณสมบัติเหมาะสม ทำหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานภายใต้คำสั่งของคณะผู้พิจารณา รูปแบบนี้ช่วยลดภาระของคณะผู้พิจารณา เพิ่มความเป็นมืออาชีพ และเพิ่มความแม่นยำในการค้นหาความจริง องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยสามารถสรุปเป็นกรอบแนวคิดเชิงภาพได้ดังนี้

สรุป/ข้อเสนอแนะ

การแสวงหาข้อเท็จจริงในคดีที่พระภิกษุถูกกล่าวหาว่าล่วงละเมิดพระธรรมวินัย ต้องอาศัยระบบที่มีทั้งความถูกต้องตามพระธรรมวินัยและความน่าเชื่อถือในเชิงนิติศาสตร์ การเปรียบเทียบกับระบบของต่างประเทศชี้ให้เห็นว่าการให้คณะผู้พิจารณามีบทบาทในการไต่สวนและรวบรวมพยานหลักฐานเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด ทั้งนี้ระบบของไทยควรได้รับการปรับปรุงให้คณะผู้พิจารณามีอำนาจในทางปฏิบัติและได้รับการสนับสนุนจากกลไกของรัฐ เพื่อให้การวินิจฉัยการลงโทษคดีอาญาเป็นไปโดยถูกต้องและเป็นธรรม

การศึกษานี้ มีข้อเสนอแนะ ดังนี้ (1) ในระดับเชิงปฏิบัติ ควรตั้งหน่วยงานสนับสนุน “ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา” ซึ่งอาจเป็นฆราวาสก็ได้ เพื่อทำหน้าที่สนับสนุนการรวบรวมพยานหลักฐานตามคำสั่งของคณะผู้พิจารณา ในเชิงกฎหมาย ควรเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 หรือกฎหมายอาญา มาตรา 11 (พ.ศ. 2521) ว่าด้วยการลงโทษคดีอาญา ให้คณะผู้พิจารณาแต่งตั้งผู้ช่วยคณะผู้พิจารณาได้ โดยให้ผู้ช่วยคณะผู้พิจารณา มีอำนาจหน้าที่รวบรวมพยานหลักฐานตามคำสั่งของคณะผู้พิจารณา และ (2) ควรเสริมสร้างอำนาจบังคับของคณะผู้

พิจารณาในการรวบรวมพยานหลักฐาน โดยควรเพิ่มมาตราในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 โดยให้เพิ่มความต่อไปนี้เป็นมาตรา 45 ทวิ แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ว่า “มาตรา 45 ทวิ ให้ถือว่าคณะผู้พิจารณา เป็นเจ้าพนักงานในการยุติธรรมตามความในประมวลกฎหมายอาญา

ในการปฏิบัติหน้าที่ คณะผู้พิจารณามีอำนาจเรียกเอกสารหรือหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากบุคคลใด หรือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ ตลอดจนขอให้หน่วยงานของรัฐ หรือพนักงานสอบสวน ดำเนินการใดเพื่อประโยชน์แห่งการพิจารณาวินิจฉัยการลงโทษคดีได้

คณะผู้พิจารณามีอำนาจออกหมายใดๆ ตามที่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาและประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่งบัญญัติ” อย่างไรก็ตาม การแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายดังกล่าวควรดำเนินการผ่านกลไกตามพระราชบัญญัติหลักเกณฑ์การจัดทำร่างกฎหมายและการประเมินผลสัมฤทธิ์ของกฎหมาย พ.ศ. 2562 โดยต้องมีการจัดทำการวิเคราะห์ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกฎหมายอย่างรอบด้านด้วย

เอกสารอ้างอิง

- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. (2555). กรมการศาสนา. โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย. เชียงราย ชุตินวงศ์. (2565). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน (พิมพ์ครั้งที่ 11). บริษัท กรุงสยาม พับลิชชิ่ง จำกัด. กรุงเทพฯ. (2505). กฎหมายตราสามดวง (เล่ม 2). โรงพิมพ์คุรุสภา.
- พิรินัย ไชยแสงสุขกุล. (2537). กฎหมายแห่งอาณาจักรสยาม: วิจัยพื้นฐาน. บริษัทสามเจริญพาณิชย์ จำกัด. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง. (2529). ประมวลกฎหมายรัชกาลที่ 1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวง ตรา 3 ดวง (เล่ม 1). โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- อุดม รัฐอมฤต. (2568). คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยานหลักฐาน. วิญญูชน.
- Ashin, J. (2016). The life and posthumous trial of Shin Ukkattha, a pioneering Burmese monk during a tumultuous period in a nation's history. Doctoral dissertation, University of London.
- Ashin, J., & Crosby, K. (2017). Heresy and monastic malpractice in the Buddhist court cases (Vinicchaya) of modern Burma (Myanmar). *Contemporary Buddhism*, 18(1), 199–261.
- Code of Canon Law. (n.d.). Vatican. Retrieved October 3, 2024, from https://www.vatican.va/archive/cod-iuris-canonici/cic_index_en.html
- Schonthal, B. (2020). Judging in the Buddha's court: A Buddhist judicial system in contemporary Asia. *Asian Journal of Law and Society*, 8(2), 206–225.